

БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ.

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОВАСТУПНИКА У СРЕБИЈИ.

Лист излази 1. и 16. сваког месеца.

К Р А Ђ А

УЛОМАК ИЗ ЕНГЛЕСКОГ КАЗНЕНОГ ПРАВА.

НАПИСАО

Ј. Ђ. Авакумовић

(НАСТАВАК.)

VII. ЗАВРШНА РЕЧ.

Сав наш досадањи говор смерао је да покаже начела, која важе у енглеском казненом праву о крађи. Надамо се, да смо досадањим говором исказали шта у овоме заступа енглеско казнено право у свима важнијим питањима како што се тиче самог постојања крађе и њене карактеристике, тако и односно њене казнености. За то смо и прекинули дањи говор о томе. Но ми не можемо тиме у једно да завршимо и ову нашу расправу. Ако би то урадили, расправа би била непотпуна. Па да нам се то не би могло пребацити, дужни смо још да кажемо, ма и у најкраћим потезима, наше мишљење о начелима енглеског казненог права у овом предмету. То ћемо одмах и да урадимо; али, наравно, само у толико, у колико то већ нисмо урадили при самом говору о појединим чињеницама, које су меродавне како за постојање и карактеристику крађе, тако и за њену казненост.

Ма да би било погрешно, ако би се тврдило, да енглеско казнено право у овом питању о крађи одговара *свима* захтевима правде; опет се не би смело ни то порицати, као да оно, у опште узев, не би стојало на здравој основици. Ово важи о свима оним чињеницама, које енглеско казнен

право набраја код крађе и њене карактеристике, или и саме казнености. Но то ћемо најбоље потврдити појединачном оценом тих чињеница онаквих, какве их нађосмо у енглеском казненом праву при расправи питања о крађи.

По самој природи ствари, ову оцену ваља да отпочнемо са оним, што је и у овој расправи било прво на реду. Ту разумемо само *постојање* крађе, јер то је факт, на који наилазимо одмах, чим само хоћемо да говоримо о крађи.

Само питање о постојању крађе; или другачије речено: када би се, по енглеском казненом праву, могло рећи, да има крађе, — то је енглеско казнено право правилно схватало још од вајкада. Све услове, који се како по самој природи ствари, тако и по здравој логици, и теорији казног права у опште траже за појам крађе, и енглеско казнено право захтева као апсолутно нужне, те да би се смело узети, да има крађе. Као што смо већ разложили опширније у почетку ове наше расправе, енглеско казнено право као саставне делове за појам крађе увек је тражило:

а., *туђу ствар*;

б., *кретну ствар*;

в., да је њу *лопов узео из туђега притежања*;

г., да је то узимање било *незаконо*; и најпосле

д., да је ствар *лопов узео с намером да је присвоји*.

А то су услови, који управ стварају појам крађе. Нити је речено шта више, нити опет шта мање, већ баш онолико, колико је потребно за то. Тачност и потпуност мора се дакле признати енглеском казненом праву у овом првом питању.

А исто тако и сама подела крађе на њене облике правилна је у главном. Има само двоје што се у тој подели не може да брани са гледишта науке и правде. Ту разумемо, прво, ону особину енглеског казног права, по којој се крађа са лађе или стоваришта *редовно* сматра за тешку или опасну.

И ако не превиђамо да ова особина енглеског казног права има свој узрок постанка у самом *трговачком* занимању

енглеског народа, — опет не мислимо, да се може одобрити, што заштита трговине толико утиче на карактеристику дела (крађе), да се тиме вређају начела саме правде. У осталом баш и кад би се дозволило да је умесно давати такву превагу и интересу трговине над правдом, опет је и само енглеско право недоследно у томе. Јер за што да се крађа из лађе оцењује безусловно тако строго; за што да се узима да је она тешка; док на против крађа из *дућана* цени се блаже; није увек тешка, као што смо већ показали напред? Зар није интерес трговине, да се она једнако штити, па био њен предмет у дућану или у лађи?! И за што да крађа истог предмета — еснапа — само за то, што је из *дућана* буде проста; док на против са лађе, *обале или стоваришта мора да буде тешка*?! То је она прва мана у подели енглеског казненог права на прости и тешке. А друга је мана у томе, што енглеско казнено право увршћује у *тешке* крађе сваку крађу стоке, па ма одакле то било, и ма да би је лопов извршио без насиља на спрам какве личности, а ни на спрам предмета, па прилику без обијања или проваљивања коњушнице. Овако строга карактеристика ове крађе само је остаток старог казненог права, премда се о енглеском казненом праву мора признати, да је оно у томе још најстроже. Истина још *римско* казнено право сматрало је крађу стоке за тешку, па ма да би се извршила само из поља. Но опет оно је тако ценило бар само крађу *круне* стоке, а за крађу *ситне* стоке тражило је неке услове, па да се сме назвати тешком. Тако је римско право крађу *свиња* сматрало за тешку само онда, ако би лопов украо бар *четири* комада; а код *оваца*, ако би украо бар *десет* комада.*) Но и ако је блаже римско казнено право, — опет само утицај тог старог казненог права може да протумачи тај факт, од куда енглеско казнено право, које у осталом стоји на правилном земљишту, крађу стоке да цени онако строго, да је сматра као тешку. Међу тим или био то оригинал енглеског казне-

*) Hélie, реч књ. стр. 143—144.

ног права или само позајмица из каквог старијег казненог права, у сваком случају погрешна је тако строга карактеристика о крађи стоке. Карактер или тежина крађе никад не треба да зависи од предмета покрађе, већ једино од начина, којим је она извршена. Ово је данас опште признато начело у казненом праву; и то је правилно. Само тако ценећи карактер крађе, могућност је да нико за своје дело не претрпи више него што је заслужио по самој величини вреда и опасности, што их је својим делом створио не само каквом појединцу, већ и друштвеним односима у држави. А енглеско казнено право не води рачуна, о овоме, кад оно крађу стоке у опште сматра за тешку, не разбирајући о самом начину њеног извршења. Оно је тиме у опреци са данашњим казним правом осталих образованих народа, које крађу стоке цени по начину извршења, а не по самом предмету, и по томе правилно. Но овде морамо, на жалост, додати, да је и наше садање казнено право тако исто погрешно, као и енглеско. И оно крађу стоке сматра као тешку, на ме да би била извршена и простим начином. Једини услов за такву карактеристику крађе стоке, наше казнено право поставља у томе, да украдена стока вреди бар четрдесет динара.¹⁾ Ово је, као што се може видети, нешто слично римском казненом праву о крађи ситне стоке, јер је и оно за тешку крађу те стоке тражило већи број, као што показасмо напред, а то значи и већу вредност. Но да је и овај правац нашег садањег казненог права погрешан, једва је потребно и да поменемо после онога, што смо о томе рекли о истом правцу енглеског казненог права. Додаћемо само једно, што иде у похвалу нашег старијег казненог права. Наш казнени закон од 1860 године, није тако строго био карактерисао крађе стоке; он није ништа говорио о каквој *отежавној* карактеристици крађе стоке, и с тога је и крађа стоке, као и свега другог, цењена једино према начину извршења, а не по предмету покрађе, као што и треба. Но овако је у

1) §. 223. б. нашег казненог закон.

нас било само до 10. Јан. 1879 године, када је законском допуном за крађу стоке прописано противно, онако као што горе рекосмо.

После ове мале напомене о нашем казненом праву у овоме, да се вратимо на енглеско казнено право.

Међу тим, не гледећи на те две мане енглеског казненог права, које споменусмо, оно је у осталом извршило тачну деобу крађа: на просте и тешке, или као што оно вели, сложене. Ту деобу енглеско казнено право врши по *начину*, којим је крађа извршена. Што је више опасности за друштвене односе према том начину извршења, то је и карактер крађе тежи; и обрнуто. То се налази као правило у енглеском казненом праву при карактеристици крађе, или при њеној деоби на просту или тешку. С тога се и мора признати, да енглеско казнено право у томе савршено одговара начелима *данашње* науке о казненом праву у опште.

Но ово исто не може се рећи о *казнености*, која је за крађе прописана у енглеском казненом праву; или јасније говорећи *облици* казне за крађе код Енглеца, о чему ћемо сад да проговоримо неколико речи, не могу да издрже критику строге саразмере између *величине* казнене одговорности и њених следстава.

Казне су у енглеском казненом праву, као што смо већ видели, махом строге за крађе. Не само да су: робија и заточење ту са свим обичне казне, већ шта више и саму смртну казну врло често прописује енглеско казнено право за ту кривицу. У позније доба истина је смртна казна код Енглеца много ређа за крађе; управ она је преостала само за неке најтеже случајеве, као што смо већ казали напред у овој расправи. Али, прво, то је урађено тек у најновије доба, под Ђорџем IV, који је владао до 1830 године. И друго, и после измене Ђорџеве о томе, опет се не може рећи, да смртне казне апсолутно нема у енглеском казненом праву за крађе. А овако строга казна само за крађу никако не одговара захтевима истините правде. Крађа је као што знамо, повреда туђе само *имаовине*; а смртна казна ништа *сам живот чове-*

чији. Ту се дакле губитак *ствари* равна губитку *живота* *човечијег*. А ово не може бити умесно. И масвина се може и да накнади, као и да из нова набави; док на против живот је ненакнадив; њега није могуће по нова добити, кад једном већ престане. За то није право, да се човек лиши живота само за то, што би украо какву туђу ствар, па ма колико велика да би била вредност те покрађе, и ма на који начин да би лопов крађу извршио. А сем тога нарочито је, због тако огромне разлике и несаразмере између предмета крађе и њених следстава — неумесно, што је енглеско казнено право прописивало смртну казну и за крађу *стоке*, па ма да би је лопов украо из отвореног поља. Ту човека сама прилика готово изазива да учини крађу, па за то такве крађе на против заслужују више благости. Међу тим енглеско казнено право у својој строгости на сирам онога, који би украо стоку, стајало је и ниже испод *римског* казног права. Ово је, још пре толико векова, прописивало, да ће се за крађу *стоке из поља* досудити смртна казна само онда, ако би лопов ту крађу извршио с' *оружијем* у руци; а у противном случају, да се досуди само лишење слободе.

Неће бити излишно да овде поменемо шта о томе говори и *француско* казнено право. Старо француско казнено право истина је у закону одређивало смртну казну за крађу *стоке*; али при свем том судека практика утврдила је као стално правило, да се за крађу *стоке из поља* никад не досуђује смртна казна.¹⁾ А у исто време додаћемо одмах, да је доцније француско *законодавство* урадило још један корак напред у духу хуманости. Оно је крађу *стоке из поља* ставило у ред само *простиа* крађа. Ово се одржало код Француза све до данас тако, да сада у њих не може бити ни говора, да се ко казни смрћу за крађу *стоке из поља*, као што то може да буде по енглеском казненом праву.

(НАСТАВЉА СЕ.)

¹⁾ Незе, реч. кн. стр. 144.

МЕЂУНАРОДНО ЖЕЛЕЗНИЧКО ПРАВО У ВРЕМЕ РАТА

од
ЛОРЕНЦА СТАЈНА

(НАСТАВАК)

III.

ПРАВО РАТУЈУЋИХ СТРАНА И ЖЕЛЕЗНИЦЕ.

Питање о праву ратујућих страна, онако како смо га ми предложили, било би врло просто, да развиће железница није ушло у једну нову фазу; ова је фаза тек отпочела да се развија, али у будуће она има да да два облика железничког права на случај рата, док међутим ова правна разлика не може се применити ни на трговачке лађе, ни на пошту, ни на телеграф. Још у почетку железнице су са тачке гледишта права својине могле бити разликоване на две категорије: на железнице што припадају држави и на железнице што припадају *појединцима*. Ова подела, која је важна за све односе железничке, важна је тако исто и за њихово ратно право.

У односу на њихово ратно право, ми можемо резумирати и разлику ових двеју категорија железница. Приватне железнице сачињавају важан део народнога богатства, како са њиховим непокретним естаблисманима, тако и са покретним материјалом; али државне железнице сачињавају важан део снаге државне. Покретни материјал приватних железница, који је одређен за јавни саобраћај, може бити употребљен на службу државну у случају рата нарочитом наредбом државне власти, а покретни материјал државних железница са свим оним што му припада, стоји на апсолутном расположењу државне власти и потчињен је њеним наредбама. Чиновници приватних железница везани су грађанским уговором, који уступа пред вишом силом и дужни су да се покоравају само онда, кад их та виша сила — у случају рата непријатељска оружана војска — не примора да узму други правац; чиновници државних железница слуге су државне и као такви везани су нарочитом дисциплином и верношћу, што је дугују општем добру, коме они и служе. Напоследку приходи приватних железница долазе у приватне касе, које ни у случају рата ратујућа страна не може заузети; приходи државних железница, напротив, улазе у јавне касе и стоје на апсолутном расположењу владе, те се имају сма-

грати као ратна средства. Дакле ратно право за приватне и државне железнице не може бити једно исто; и рационално-међународно право тврди, да ратујуће стране немају једнака права према обема овим врстама железница.

Што се тиче сталних етаблисмана, где долазе и дирекције, које се обично налазе у зградама железничким, ратујућа страна има право код приватних железница да нагна и дирекцију и цео персонал на послушност, па чак и да их казни у случају непослушности; али она нема права да их отпусти, премешта нити мења њихов уговор са друштвом, но једино може да их од дужности удали. Код државних железница, где је цео персонал управо слуга државни, ратујућа страна има неограничено право да тај персонал удали, да га стави ван уговора са сваком администрацијом етаблисмана и да га замени својим људима. По томе заузећем приватне железнице, ратујућа страна добива право располагања и управљања над свима специјалним радњама дирекције, док међутим заузећем државне железнице администрација железничка припада по праву освајачкој страни.

Главна последица овога принципа у томе је, што ратујућа страна, заузећем приватне железнице не добива право ни на *рачуноводство* железничко, ни на *касу*; новац приватних железница остаје њихова својина; освајачка страна нема права да тражи рачуна од администрације, нити може икако задобити право да продаје, било у целини нити у деловима, ни покретност ни непокретност железничку. Она има на свом слободном расположењу непокретност железничку у погледу преноса, али ништа више. Код државних железница ратујућа страна не ограничава се само на то, да заузме непокретности и оно што уз њих иде. Ако је по закљученом миру уступљен неки део територије, онда сва железничка непокретност постаје својина освајачке стране, која ступа, према принципима грађанског права у сва права и дужности државе сопственице; но осим тога освајачка страна има неограничено право на *рачуноводство* и *касе* за време рата; сав новац што за време окупације уђе у касу, носи на себи карактер државних прихода и на тај начин, освајачка страна поступа с њим као са ратним средством (В. бр. 50 стр. 18 ручне књиге, коју је Институт издао).

У осталом несумњиво је, да освајачка страна, може повољно употребљавати непокретност не само државних железница, но и приватних, кад то ратна потреба захтава; ова

ратна потреба може по некад да оправда и само рушење непокретности. Држимо да је у овим правилима у кратко изведена целокупна теорија ратнога права, у погледу непокретности.

Други део железничког ратног права односи се на саобраћајни материјал т. ј. локомотиве, вагоне и све остало што је потребно за кретање: но и овде треба правити разлику између државних и приватних железница. И ако је ово разликовање од врло велике практичне важности, ми ипак држимо да ћемо га моћи изразити са мало речи. Код приватних железница, ратујућа страна има несумњиво право да заузме све врсте саобраћајног материјала, али она над њим никад не задобива и право својине. Она, дакле, не може ни присајединити локомотиве и вагоне својој железници, нити их продати; она задобива једино право употребе и то у онолико, у колико то ратна потреба захтева, а никако нема права да их употребљује и на своје трговачке цели. Она је дужна да добро рукује са приватним саобраћајним материјалом железничким, да га очува у добром стању и да га по свршеном рату преда онаквог, каквог га је примила, јер ако га буде употребљавала и за друге ствари сем ратнога преноса, она одговара и за његову суштину. Освајачка страна дужна је, да даде друштву чију железницу заузима *признаницу*, која ће по закљученом миру бити основа за ревандикацију. Шта више, како овака признаница носи на себи датум и мере заузетих преносних средстава и како њу потписује чиновник ратујуће стране, то она може послужити као доказ за оцену штете, која би се имала друштву накнадити, јер друштво, као интересована страна, има да тражи повраћај железнице и да докаже своје право према освајачкој држави.

Ако, на против, саобраћајни материјал припада држави, заузеће оружаном силом од непријатељске стране треба сматрати као освојење. Цео материјал у том случају постаје својина освајачева, тако да га он може не само присајединити својој железници, но и продати и уништити без да за то противнику што год одговара. И тако, сав државни железнички саобраћајни материјал подложен је ономе истоме праву, коме и ратна средства: оружје муниција и т. д.

Ово је у свему јасно и просто. Треба се сагласити у овоме: кад је приватна железница натоварена ратним материјалом, муницијом, или храном за војску, па је непријатељ заузме, онда не само терет воза, него и сам воз без обзира на

то, да ли је железница државна или приватна, узима на се карактер ратнога средства и у том случају и вагони и локомотива долазе под право освојења.

Да ли је железница пренос ових артикала предузела на свој сопствени ризик или ју је држава натерала да пренос изврши, то се освајача ништа не тиче. Само у првом случају приватне железнице немају право да од своје државе траже накнаду штете, док међу тим у другом случају држава им ту накнаду штете не може одрећи.

Извесно је, да ће са развићем овога дела међународног ратног права, избити на површину и друга специјална питања. Наша је једина жеља, да овде означени општи принципи буду од ма какве важности за будућу казуистику.

Видеће се, да оно, што сад оћемо да испитујемо, није тако просто, као ово, што смо до сад испитивали.

IV.

ПРАВО НЕУТРАЛНИХ СТРАНА И ЖЕЛЕЗНИЦЕ У РАТУ.

Данас су железнице постале један од виталних органа великога европског покрета; вагони, локомотиве, једном речи све, што сачињава саобраћајни материјал, прелази непрестано границе разних држава. Очеvidно је, да се под оваким условима принцип неутралности мора применити на железнички саобраћајни материјал.

Нужно ће бити да нарочито ударимо гласом на врло интересантну страну овога питања. Железнице су велика веза што приближује народе једне другима, оне су материјални орган њихове солидарности и један од првих услова њиховога благостања. С друге опет стране, не може се порећи, да потребе и закони рата не заустављају у неколико функцију овога моћног међународног организма; ратно право је дакле, од врло велике опасности за овај начин саобраћаја и цивилизације европске, управо много опасније но за пловидбу.

Испитивање железничког права неутралних држава у случају рата није само питање више мање теоријског значаја, но је питање интереса европског и управо опште цивилизације свију народа. Па ни у овом погледу ми не ћемо улазити у општа излагања; али држимо да нам се неће замерити што ћемо гледати да изложимо наш главни принцип

права неутралности железница са тачке општег и културног гледишта.

Како је немогуће укинути ратно право за железнице ратујућих страна, а како је опет железнички саобраћај у опште од највећег европског интереса, то треба поставити као правило, да се за време рата железнице *неутралних* држава сматрају као организам, коме су *природате и железнице ратујућих страна*. На тај начин неутралне железнице постају преставници општега мира и у случају локалних ратова, јер су њихове функције потребне за заједнички живот свију народа; то јест ми сматрамо да повластице, које свако ратно право даје неутралним железницама, захтева општа сагласност свију европских сила; јер једино ове повластице могу средством саобраћаја неутралних железница, одржати сигурност и неприкосновеност европскога саобраћаја. И по томе, чим две силе једна другој објаве рат, неутралне железнице треба у погледу општег европског саобраћаја да приме функције и право железница ратујућих страна. Принцип ове неутралности постаје гаранција и израз онога принципа, по коме рат између две силе не треба да има толику моћ и право, да општи железнички саобраћај неутралних железница потчини оним законима или оном праву, коме би, услед рата, могао потчинити железницу ратујуће стране. Овако ће право неутралних железница одржати право *поште у Европи*; суверени интерес цивилизације захтева да овај организам не буде узнемирен свађом ратујућих страна и то ни у погледу лица, ни у погледу ствари. Као год што је заштићен поштански саобраћај, тако исто треба да су заштићене и неутралне железнице у њиховом светском саобраћају.

И тако, ми мислимо, да у будуће треба поставити овај принцип међународнога права, да неутралне железнице уживају право неутралности са целим својим саобраћајним материјалом, чак и на територијама ратујућих страна, јер је та неутралност једина гаранција за слободан саобраћај међу народима и за оне интересе, који се не тичу специјалнога рата међу државама.

У осталом, јасно је, да ово право неутралитета железница неутралних држава може имати смисла само онда, кад железница пређе границу које од ратујућих страна. С друге опет стране, ово право неутралности састоји се у томе, да железнице могу прелазити границе без икакве препреке, само

ако возови функционишу по правима циркулације, што су их дирекције прописале (oeffentliche Zugs-und Fahrordnung).

Међутим извршност овога принципа неутралности у погледу саобраћајног материјала и покрета железничког, почивајући на потреби саобраћаја између других народа и ратујућих држава, не смета ништа да неутрални саобраћајни материјал може служити интересима ратујућих страна. Дакле, поред првог општег принципа, треба признати да има и неких изузетака. Из ових изузетака баш и истиче специјално право неутралних железница у случају рата. То јест, по нашем мишљењу, свако питање ратнога права неутралних железница састоји се управо у *систему изузетака њихове неутралности* ван граница територије ратујућих страна.

Ако би се усвојила ова полазна тачка за даље развијање међународног ратног железничког права, ми држимо да би се лако могле усвојити и последице; тим више, што су те последице у потпуној сагласности са општим принципом неутралности, што га мало час напоменуемо.

Свакако ваља признати да свака неутрална железница доводи у опасност и губи своју неутралност према ратујућим странама чим напусти своју функцију мирнога саобраћаја или почне да служи као ратно средство једној или другој ратујућој страни.

Па како се ове услуге могу вршити на два начина, то се и ово специјално ратно право дели на два дела: с једне стране ове се услуге могу чинити помоћу *саобраћајног материјала* неутралних железница; с друге стране оне се односе на железнички товар. Ми ће мо се потрудити да поставимо правила, која би, по нашем мишљењу, требало примењивати на ове две врсте преступа апсолутне неутралности неутралних железница на територији ратујућих страна.

(Наставиће се.)

БАШТИНА И СВОЈИНА

или

КОЛЕКТИВИЗАМ И ИНДИВИДУАЛИЗАМ КОД СРБА

написао

Мата Радосављевић

(НАСТАВАК.)

Без сумње да у производњи има и може да буде закона, који потичу из природе рада човековог, природе материјалних добара и њиховог међусобног односа, који су према томе економне природне истине; али који су ти закони, где су они владали, где у целини, а где опет у одломцима, где су били заштићени и обезбеђени уставом земаљским и законима грађанским, то су опет питања која Мил није решио. Мил има потпуно право што вели да има економних *природних закона* који одговарају и који се слажу са физичким истинама (и ако нису оно исто што физика и физички закони), али јако грешни што мисли, да су овакве природе сви они закони који данашњом производњом владају, јер многи од тих закона потичу из форме организације данашњег друштва. Шта су то *природни*, а шта опет *формални закони*¹⁾, и каква је форма друштвене организације неопходно нужна да природни закони стварно и фактички владају, то су питања, која је модерно доба истакло, питања одвећ важна и за науку и за човечанство, али питања која не могу тек узгред и на овлаш да се реше, као што Мил то чини. Тако н. пр. природно је, да је човек циљ, а материјална добра да су средства за постигнуће ове цели, али кад се у неком друштву тумбе окрене овај однос, па капитал постане циљ, а човек средство за нагомилавање капитала, онда то више није природни однос²⁾. Није природни са гледишта природе, али са гледишта извесне форме друштвене организације, са гледишта извесног устава земаљског и закона грађанских, и ово је сасвим природно. Исто тако са гледишта природе неприродно је да се н. пр. вуна у Србији производи, у Енглеску шаље, онде прерађује, па у виду чохе у Србију враћа; неприродно је да толики излишни пут чини кад се могла и у Србији израђивати; али са гле-

¹⁾ Формалним је законима основа форма друштвене организације.

²⁾ Са гледишта природе човек је фактор имовински, а физичке [ствари] јесу предмети имовине, међутим налазимо и таквих друштвених формама, код којих је човек предмет имовине. Оваквом односу за цело да није основа природа и природни закони, већ друштво и форма друштвене организације.

дшита данашњих економних *формалних* закона и то је са свим природно. Мил разумева ред и поредак, заштиту и обезбеђење овога реда и поретка, али све то само за поделу добра, а за производњу он изповеда начело *економне слободе* (слободне економне борбе). Економну слободу Мил разумева без икакве уставне и законске заштите онако од прилике, као што дивљаци разумевају грађанску слободу у опште. Мил разумева немогућност слободе без заштите за поделу добара, али не разумева ову немогућност за производњу. Ред и поредак у производњи нека се сам собом ствара слободном економном борбом — борбом рада са капиталом, борбом капитала и радова међу собом. Економна борба и економни рат то су идеали Милове економне слободе. *Laissez faire, laissez passer* — то је прво Милово начело. Друго Милово начело долази тек после првога, а састоји се у томе, да се онај поредак који се створио борбом и ратом т. ј. *економним нередом* законом ујамчи и санкционише. Модерна економна слобода, слобода без заштите, то је анархија. Ову економну анархију, право сопствености, санкционисао, регулисао и обезбедио је модерни српски законодавац §-ом 212 грађ. законика, а о производњи и о природним законима економним овај законодавац има појма колико и о хинејском зиду. Он зна само за формалне позитивне законе и то извесне римске, а природа и природни закони економни то се код њега своди на физику.

Но најпосле како год било са производњом и природним законима економним у сваком случају за нас је све једно, јер нас се овде и не тичу закони о производњи; нас се овом приликом тичу закони о подели добара¹⁾, а Мил нам опет поспе јасно каже да је ово *искључно* друштвена установа²⁾, установа, којој је основа друштво и друштвена организација а не природа и природни закони економни. Закони о подели добара оснивају се и потичу из устава земаљског и законика грађанског. Устав земаљски и закон грађански варирају по месту и времену. Када се мењају, онда стари долазе као антик у музеје, где историјске и етнографске галерије нагомилавају и попуњавају, а нови се прописују и у живот ступају.

Имовински појмови потичу из фактора и односа друштвених. Но како су ови фактори и односи изменљиве природе, што

¹⁾ У овај ред спадају закони о имовини, а баштина и својина то су појмови о имовини.

²⁾ Каква је установа производња, то је Мил случајно заборавио да нам објасни. Да није *искључно физичка*, јасно се види из његових речи: „одговарају и слажу се са физичким истинама.“

Удолази од измене друштвене организације (устава земаљског и законика грађанског), то је онда тачније речено: имовински појмови потичу из друштвене организације. По природи друштвене организације разликују се и поједини имовински појмови међу собом. Говорећи пак о друштвеној организацији разуме се да имамо посла са појавом из надорганског света.

Имовински појмови и друштвена организација стоје у најтешњој међусобној и узрочној вези. Само под извесном друштвеном организацијом могу извесни имовински појмови да постоје, као што опет обратно имовински појмови стварају друштвену организацију. Имовински појмови и друштвена организација морају да се подударају, у противном случају једно друго вуче за собом и мора да се мења.

Сви имовински појмови јесу природни, јер сви потичу из друштвене организације. *Неприродни* имовинских појмова у строгом смислу немамо. Неприроднима могу се назвати само они, који се пренесу из једне друштвене организације у другу. Тако н. пр. по Миловом мишљењу неприродан је §. 477. поред §-а 476 срп. грађ. зак.; јер кад се §-ом 476. апсолутна и неограничена власт Србину на његова добра даје, зашто да је он ограничен да мора деци својој оставити *закони део*. По миловом мишљењу §. 477. не слаже се са начелима апсолутне сопствености или својине. Но не само §. 477. већ сви параграфи модерног интестатског наследног права, по мишљењу Миловом неприродни су својини, јер као што ћемо доцније видети, Мил доказује, да својина сама по себи и природи својој није наследна. Мил мисли да је својство наследности својини с поља силом грађ. законика наметнуто.

Но помогнимо модерном законодавцу да се извуче из физичког глиба и блага¹⁾ и да дође до правог предмета свога, како би могли да испитамо имовинске појмове код Срба. Одбацимо својство покретности и непокретности²⁾ из §-а 212, а рецимо да под речима *природа*, *природни закони* треба разумети друштво — природу друштва, природу или систему друштвене организације.

Криво нам је још на модерног законодавца што је у §-у 212. побркао право сопствености (својину) са правом башти-

¹⁾ Ми смо већ напоменули да под речима *природа* и *природни закони* §-а 212 треба разумети физику, јер о производњи и о природним економним законима модерни законодавац нема појма.

²⁾ Ако се ово својство задржи, онда треба тачно познавати значај што га оно у економном свету има.

ним, мислећи да су та два посве разна правна (економна) појма једно и исто.

Право баштино потиче из старе организације српскога друштва, а право сопствености потиче из модерне организације српскога друштва, — што није једно и исто. Строго узевши имамо пред собом имовину, која нам се час у облику баштине час у облику својине појављује, према томе да ли испитујем старо или модерно доба српске историје.

Код свију народа који су прешли најпримитивније дивљачке ступње свога развитка, и код којих налазимо трагова неке друштвене организације, налазимо већ и имовинских појмова, јер као што већ рекосмо, имовина и организација друштвена стоје у тесној међусобној вези. Имовина је дакле друштвена категорија, она је својствена свима друштвима људским. Шта више, имовинских појмова и односа налазимо такође и у предисторијском добу, где не може још бити речи о друштву у строгом смислу као државној целини, и где је друштво састављено из многих самосталних и независних племена.

Како су се народи развијали, онакве имовинске појмове и имају. Имовински појмови варирају по месту и времену. Сви су пак природни.

Код неких народа, особито код оних који су самостално постајали и развијали се, налазимо често и посве самосталних разних имовинских појмова, тако да је често нужна права и потанка студија да би ове појмове разумели. Имовински појмови носе често народни карактер, јесу особина, по којој се народи међу собом разликују.

Код других народа налазимо опет често више или мање сличне, а често опет и посве истоветне појмове о имовини. Овај је случај могућ отуда што су се ови и овакви народи више или мање може бити у једном и истом правцу а по једном и истом шаблону и калупу развијали, или су може бити покорени били другим народима, те су им ови народи своје имовинске појмове и своју организацију наметнули, или су може бити угледајући се један на другог с разлогом или просто из мајмунлука један од другог имовинске појмове попримали.

Вредно је даље напоменути, да истоветне или бар одвећ сличне имовинске појмове налазимо данас нарочито код оних европских народа, који су у главном римске законе и римске појмове примили, па ове више или мање дотеривали и измењивали. Ово су данашњи *модерни (?) културни (!!!)* појмови о

имовини, који махом по Европи владају, тако звано право сопствености или својина.

По корену своје баштина је српског а право сопствености римског порекла.

Потребан је особити степен пристрасности и незнања, да се неко поине на уображено гледиште старих Римљана, те да отуда хули и грди имовинске појмове других народа, називајући их непотпунима, неприроднима, несавршенима¹⁾, па чак и варварским, јер сви појмови јесу тековина народна, а многи од њих као што су нарочито словенски а посебице и српски (племенштина и баштина), крију у себи дубоке и важне економне истине.

Но ми се овде не можемо упуштати у опширан историјски постанак и развитак ни баштине ни права сопствености (својине) па ни имовинских појмова у опште, јер то би нас одвише одстранило од предмета и цељи наше. Довољно је што смо већ напоменули, да је баштино право постало код Срба, овде се развијало, па је овде најпосле и пропало; а право сопствености (својина) постало је код Римљана, онде се развијало и нагомљавало, онде је оно прошло читав пургаторијум, па је онде најпосле и пропало. За тим се подигло из мртвих, прежвакано је и дотеривано по западној Европи и Аустрији, док најпосле није дошло у руке српском модерном законодавцу, који га је наново измењивао и дотеривао, тако да се управо не зна шта је ово. Ово је једна маса и смеша или боље речи једна збрка најразличнијих појмова, производ најразличнијих чињеница, тековина многих народа, па најпосле и заслуга а и брука модернога законодавца. — Зар се параграфи 396. и 397. слажу са начелима личне имовине (својине)? — Кад би Мил каквим „наптијем“ сазнао да по начелима својине мушка деца искључују женску од наследства, превртао би се по гробу. Ове параграфе узео је модерни законодавац из породичног српског права и то пред пропаст његову.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

¹⁾ Савршенство и несавршенство, чега? — производње или имовинског облика? —

За најсавршенији имовински облик могли су својину само уобразити и занесени римски мозгови да сматрају. Код њих до душе својина и јесте био последњи имовински облик, јер су они заједно са својим имовинским појмовима и пропали. — Данашње модерно друштво пак, са својом имовинском системом, није дошло до врхунца ни највећег степена могућег савршенства, јер данашњи народи нису дошли до свога скончања.

ПРОЈЕКАТ

ЗАКОНА О ПРАВОЗАСТУПНИЦИМА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ

(Усвојен на другом год. скупу јавн. правозаступника.)

(НАСТАВАК.)

VII. Д Е О.

О правима и дужностима правозаступника.

§. 88.

Правозаступник се не сме посла примити:

- 1) ако је посао, на који се позива противзакон;
- 2) ако је у истој послужби као судија радио;
- 3) ако је у истој ствари, или у другој која с њом у свези стоји, противну страну пред судом заступао.

4) кад би он имао радити противу своје жене или заручнице, противу свога ооцима или помајке, или посињка, или ранитеља или, рањеника, или противу еродних или браком сродних у правој линији или еродних у побочној ланоји до четвртог степена или противу свога задругара, или лица, које је правозаступник кретио или од њега крштен био; или кад један од њих другога децу крети.

§. 89.

Правозаступник може али не мора услугу одрећи:

- 1) кад је болешћу спречен;
- 2) ако је другим пословима преоптерећен;
- 3) ако му страна, која нема сведочанство сиромаштва није у стању трошкове положити;
- 4) ако противну страну ма у којој ствари заступа;
- 5) кад са противном страном у присном пријатељству живи;
- 6) кад са противном страном стоји у даљем степену сродства него што је у §. 88. под бр. 4 казано, или у брачном сродству, по престанку брака.

§. 90.

Правозаступник је дужан своју помоћ свом властодавцу, и то за времена и пре свршенога посла отказати:

1). кад он увиди, да је ствар, коју заступа, неправедна, или кад се од њега и по довољном обавештењу помоћ захтева у ономе, што је против-законо:

2). кад су за време заступања напустили који од оних у § 88. под бр. 4. наведени основи искључења.

3). кад би на њега самог или на лице у § 88. под 4. спорни предмет тако прешао, да би он сам, или она лица парничари његовога властодавца постала.

§. 91.

Правозаступник може, али не мора своју помоћ пре свршенога спора, али за времена одказати:

- 1). ако је болешћу спречен;
- 2). ако властодавац, који нема сведочанство о сиромаштву, не може нужне трошкове да положи;
- 3). ако властодавац за вођење спора обећана нужна извешћа или документа за времена не преда;
- 4). ако властодавац ма у чему пуномоћника обмане или ствар лажно представи;
- 5). кад би после предузетога посла наступили у §. 89. под. 6. казани односи сродства.

§. 92.

Правозаступник је дужан у пословима, који не трпе одлагања одмах изјавити, прима ли се или не прима понуђенога заступања.

Али кад би заступање у предузетој парници касније отказивао, известиће свога властодавца преко суда, а парницу дотле продужити, док се властодавцу одказ не саопшти.

Кад правозаступник изјави, да се прима заступања, не мора отпочети посао, док му властодавац не изда пуномоћство.

§. 93.

Правозаступник је дужан од времена на време свога властодавца о стању поверенога му посла извештавати, а нарочито о свакој изреченој пресуди по парници.

§. 94.

Правозаступник ако му није нарочито забрањено, има право на опасност свога властодавца, себи заступника поставити у случајима, где би спречен био, само што такав пуномоћник мора имати право да може друге на суду заступати.

§. 95.

Правозаступник се мора потписати на сваком акту, који он напише, а има да се преда власти, или да служи за доказ о праву или правном односу.

§. 96.

Правозаступник је дужан кад се прими заступања, да начини протокол.

Ако је властодавац тужилац, у протокол треба забележити сва доказна средства — све што му је од важности за снажно и уредно заступање поверенога му посла.

Ако је властодавац тужени, правозаступник ће најпре испитати тужбу, па онда у протоколу забележити све, што је важно за одбрану.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Овај протокол треба властодавац ако зна писати да подпише, а правозаступник је дужан препис тога протокола својим потписом утврђен, дати своме властодавцу, ако овај то захте, а ориџинал при себи задржати. Ако властодавац не зна писати, потписаће га правозаступник, а он ће ставити крет поред свога имена.

Овако написан протокол, пуноважан је доказ за све односе између властодавца и правозаступника.

§. 97.

Кад је заступање престало, правозаступник је дужан властодавцу на захтевање у ориџиналу издати све исправе и акта, која му припадају, ако је правозаступник за свој труд намирен.

Концепте, писма правозаступнику од заступане стране писана и друга ручна акта, напоелетку све оно што би служило за доказ, да је правозаступник у место које стране што платно, а од ове није за то намирен — није дужан правозаступник никад издати, но само је обвезан, да страни на њено захтевање и о њеном трошку преписе ових писама изда. Ове обвезности, као и дужност акта чувати, престају после пет година, рачунајући то од времена кад је заступање престало. Но ако би правозаступник позвао властодавца, да овај припадајућа му акта прими, а он неби то учинио, престаје одговорност правозаступникова на чување акта за шест месеци од дана примљеног позива.

§. 98.

Правозаступник ужива при заступању свога клијента потпуну слободу говора и не може се спречити да све оно наведе, што држи да је за одбрану његовог клијента потребно.

§. 99.

Правозаступник не сме имати филијалне канцеларије, нити се уортачити са лицем, које није правозаступник.

VIII. Д Е О

О награди и трошковима правозаступника

§. 100.

Правозаступник може уговорити са својим властодавцем награду за заступање. Овакав уговор или изјава (обећање) мора бити на писмено.

Где уговора нема, или кад правозаступник ради као судом постављен заступник вреде наређења §. 106. овог закона.

§. 101.

Правозаступник не сме прекупити парницу свога властодавца. Такав уговор пада, а правозаступник подлежи дисциплинарној казни од 50 — 300 динара у корист коморе.

§. 102.

Правозаступник је дужан на све, што од властодавца прими у име награде, трошкова и такса судских, овоме признаницу издати, ако овај то захте.

§. 103.

По свршетку парнице дужан је правозаступник своме властодавцу на захтев рачун поднети, у коме ће изложити све, што му у име трошкова, такса и награде према уговору (§. 100.) или овоме закону припада, и у истом означити све шта је кад у име чега од властодавца примио.

§. 104.

Кад правозаступник у парници, коју заступа, суду на рочиште предстане или акт какав суду напише, изјавиће шта у име трошкова, дангубе и награде правозаступничке за свога властодавца од противне стране тражи.

§. 105.

Властодавац одговара сваки пут своме пуномоћнику за трошкове и награду, ма да би парницу и изгубио, а трошкови и награда која се по §. 104. од противне стране досуђују, припадају властодавцу а не правозаступнику, осим ако би му их овај уговором о награди сам по свршеној парници уступио.

§. 106.

Кад правозаступник није уговорио са властодавцем награду или кад ради као судом одређени заступник, прописују се за правозаступнички рад ове таксе у динарском течају:

1. за издато писмено мишљење или настављење у каквом правном питању, према важности спора и субтилности и замршености питања од 10 до 100 динара;

2. за усмено преслушање онога, који помоћ правозаступника тражи у ономе случају, ако се парнице не прими, од 3 до 6 динара;

Ако би у овом случају имао правозаступник и каква парнична акта, књиге и овима подобна, да расматра, онда према величини труда од 5 до 36 динара;

3. за преслушање и састав протокола (§. 94.) по вредности спора наплаћиваће се:

а). за спор од 100 до 500 дин., — 6 динара,

б). за спор преко 500 до 1000 дин., — 10 дин.,

в). за спор преко 2000 до 5000 д., — 20 дин.,

г). за спор преко 5000 до 10000 д., — 30 дин.,

д). за спор већи од 10.000 дин., — 50 дин.,

У вредност спора не рачунају се интереси, штете и друга споредна потраживања, осим кад ови сачињавају предмет главнога спора.

Ако се вредност не да у новцу одредити, онда по важности спора за парничаре и према пространству и тешкоћама преслушања и обавештења од 10 до 60 динара ;

4. за набавку доказа, кад то сам правозаступник изврши, по вредности спора наплаћиваће половину оне под бр. 3. прописане таксе.

5. за усмено представљање тужбе суду или другој власти од 5 до 10 динара ;

6. за писмену тужбу или одговор од 10 до 50 динара ;

7. за акт којим се предаје какав доказ, или се чине примедбе на какву исправу, рачун или попис од 2 до 5 динара ;

8. за писмо, којим се пуномоћије од властодавца тражи, од 2 до 4 динара ;

9. за састав пуномоћија 1 динар ;

за препис овога, пола динара.

10. За један предстанак суду на рочиште за браћење спора, по важности спора, од 10 до 50 динара.

Осим тога ако би се ствар поравнањем свршила, правозаступнику припада дуила такса за сав до тадањи рад.

11. за пријаву тражбине на стециште од 3 до 20 динара ;

12. за заступање спора на стецишном рочишту од 6 до 36 дин.

Ако потраживање не износи више од 200 динара, правозаступник у име целог посла свог под 3. 11 и 12 не може више добити од 30 динара

13. за прављење примедба на попис, рачун и прављење извода рачуна у стецишним и рачунским споровима, од 10 до 30 динара ;

14. за састав апелате или жалбе противу пресуде или решења судског, од 10 до 150 динара ;

15. за оповргавање апелате или жалбе од 10 до 50 динара ;

16. за састав акта, којим се суд или друга власт моли да што предузме, нареди или изврши, од 3 до 10 динара ;

17. за сваки предстанак на позив суду или власти без суђења од 4 до 10 динара ;

18. за предстанак суду ради присуства при полагању заклетве 10 динара ;

19. за ликвидирање тражбина по масама од 3 до 5 динара.

20. за усмено или писмено договарање са властодавцем или у његовом интересу са каквим трећим лицем, у колико се то не садржи у ономе под бр. 3. казаном, од 2 до 6 динара ;

21. за писање какве одбране или правдања које не спада у кривични процес, од 10 до 24 динара ;

22. за писмени извештај властодавца о стању спора од 2 до 10 дин.;
23. за путовање и бављење изван места становања у име накнаде за дангубу и трошак, поред подвоза, 60 динара дневно.

Ако би правозаступник при оваком путовању имао да изврши више послова једнога истог властодавца, или послове разних властодавца, то има таксу под овим бројем само један пут наплатити, и у последњем случају на све властодавце сразмерно поделити.

24. Ако правозаступник има да прима новце за свога властодавца, и да их озоме преда, то у име овог посла има право наплатити један од сто од примљене суме.

За папире, који нису новац али имају новчану вредност, половину горње таксе.

Ова такса наплаћује се при сваком почасном примању особено, колико припада.

25. Ако би правозаступник својим настојавањем наплатио за властодавца ванпарничним путем оно, што би иначе само судским путем постићи могао, има право на двоструку таксу изложено у предидућој 24 тачци;

26. Ако би правозаступник имао што да копира или начисто да препише (осим онога што он пише и зашто је такса у предидућим тачкама већ одређена) има право да наплати:

а). за један цео, преко целе ширине писати табак артије два дин.;

б). за један лист 1 динар;

в). за једну страну пола динара.

Ако се пише на половини пресавијенога табака, онда се наплаћује половина горње таксе.

27. За рачун, који властодавцу на свршетку парнице предаје, од 2 до 10 динара.

Кад судови оцењују рад правозаступнички, они ће се придржавати наређења овога §-а.

§. 107.

Кад би се спор између властодавца и правозаступника породило, о величини награде и других трошкова, а не би о томе било уговора, решава првостепени суд, без призрења на количину тражбе, а по прошења овог закона.

При решавању овог спора, суд ће обратити своју пажњу више на стварну заслугу у положеном труду и употребљеном правном знању, него на вредност самога спора, придржавајући се §. 103. овог закона.

У спору између правозаступника и властодавца о награди, имају концепти, свију, судовима и властима предатих акта, пунодоказну силу, а остали концепти имају полудоказну силу.

Обе стране имају права на жалбу Касациономе Суду за 15 дана.

§. 108.

Правозаступник има за своју награду и трошкове првенствену законку залогу на предмет спора, а ручну залогу на све исправе и акта истога.

§. 09.

Право правозаступника на награду застарева за пет година од дана свршеног посла или престанка пуномоћства. (НАСТАВИТЕ СЕ.)

ИЗ СУДНИЦЕ.

XXI.

Законски прописи једне форме тестаментa не могу се примењивати на другу форму тестаментa, нити се докази прописани за једну форму тестаментa могу допуњавати доказима прописаним за другу форму тестаментa.

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦ. СУДА)

„Право“ је у смислу горње одлуке у 1886 години саопштило три подобна случаја (в. бр. 1. „писмено завештање вреди ли у исто време и као усмено по вољи интересоване стране“; бр. 3. „за важност тестаментa нужна је прописана форма“ и бр. 4. „формални недостатак писменог тестаментa не може се допуњавати исказом сведока“), те према томе може се рећи, да је предмет овај исцрпљен и да је излишно овде једно исто питање понављати, што донета неби ни чинили, да поред ове одлуке немамо још друге две одлуке да саопштитмо, које одступају од горњег закључка. Тако :

I.

Јелица удова Сретенова и Тимотије у тужби својој навели су, да је пок. Сретен завештао, да све његово имање наследе на равне части Јелица и стрина његова Стојка, коју је — Стојку — наследио Тимотије и то пошто исплате извесне легате по тестаменту. Они су легате по завештању издали и кад је било рочиште по маси Сретеновој за прече право наслеђа, онда им је Марта као сестра Сретенова то право оспорила, те их је старатељ. судија упутио на парницу против речене Марте. Па тужећи Марту, тражили су, да их суд за наследнике по тестаменту огласи. За доказ да је пок. Сретен све имање њима — тужиоцима — у наслеђе оставио, поднели су препис тестаментa а поред тога позвали су се и на сведоке. Тимотије је поднео завештање, како је он наследник пок. Стојке. А на рочишту опет тужиоци су навели, да ће сведоци показати, да је пок. Сретен оставио у наслеђе — сопственост — све своје имање Јелици и Стојки с тим, да оне његовој сестри — Марти — издаду 50. дук. и сродницима по 10 дук. у име легата, и да ће се по испиту сведока видети, да постоји усмен тестамент, премда се и из писменог види намера завештаочева а нарочито из речи „дајем у сопственост“, да своје имање завештава Јелици и Стојки. Пошто се, веле, у маси налазе два тестаментa као оригинална, а поднети тестамент у препису добили су од писца тестаментa Петронија, и како незнају, да ли су оба тестаментa оригинална, — то су тражили наслеђе по усменом тестаменту.

Тужена Марта навела је, да пок. Сретен није био при чистој свести кад је правио завештање, па зато сматра да завештање и није истинито, те је тражила, да она као рођена сестра Сретенова наследи његово имање. Тужиоци су — вели — тражили наслеђе по писменом тестаменту који се признаје као што и тужба гласи, а сада траже по усменом, па је тражила да се суди по писменом тестаменту на коме су подписани сведоци.

По овоме суд је окр. чачачког био пресудио : да цело заоставше имање пок. Сретена наследе на равне части тужитељица Јелица и Тимотије, пошто исплате легате туженој Марти 50. дук. и синовцима покојниковим : Младену, Петру, Петронију и Милану по 10. дуката .

Разлози за ову пресуду ови су :

Тужилачка страна исказом својих сведока : С. Ј., А. В., Н. З., П. Р., П. Р., и М. С., — §. 213, 214 и 218. грађ. пост. — потпуно је по §. 178. грађ. пост. доказала, да је пок. Сретен при чистој свести пред њима завештао, да све његово имање наследе на равне части тужитељица Јелица и Стојка, коју је наследио тужиоц Тимотије, пошто исплате легате и то сестри пок. Сретена туженој Марти 50. дук. и синовцима : Младену, Петру, Петронију и Милану сваком по 10 дук. и према томе да овде постоји усмени тестамент који вреди — §. 436. грађ. законика — тим пре, што и у писменом тестаменту стоји, да пок. Сретен оставља своје имање тужилачкој страни, дакле види се његова намера.

Пресуду ову одобрио је и Апелациони Суд. Но услед жалбе тужене Марте, Касациони Суд примедбама својим од 4. Септембра 1885. год. Бр. 3248. уништио је пресуду Апелац. Суда са ових разлога :

По §. 429. грађ. законика тестамент може бити *писмен* или *усмен*, пред судом или судеким лицима или пред другим сведоцима начињен.

Према овоме, законодавац је прописао више начина за прављење тестаamenta, остављајући завештаоцу да изабере на који ће начин да изјави своју последњу вољу. Кад се завешталац реши и изјави своју последњу вољу на један од ових начина, онда се ствар према томе има у појављеном случају и у оцену узети и судити.

Па када је тужилачка страна тужбом тражила, да пок. Сретена наследи по писменом тестаменту, који је за доказ о својој тражби поднела, онда се последња воља умрлог Сретена има ценити по прописима о писменој а не по прописима о усменој тестаменту, којем је тужилачка страна доцније на рочишту прибегла, јер су то две различне форме тестаamenta, које имају своје особене законске прописе и ови законски прописи једне форме не могу се ни у колико примењивати на другу форму тестаamenta, нити се докази прописани за

једну форму тестаментa могу допуњавати доказима прописаним за другу форму тестаментa.

Из овога, што је догде казано, види се да је суд тај погрешно, што је спор, који је овде у питању, расправно по усменом тестаменту, кад је тужиличка страна повела спор на основу писменог тестаментa.

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе Касационог Суда, но је 11. Јануара 1886. год. Бр. 1745. дао ове противразлоге:

По §. 429. грађанског законика тестамент може бити писмен или усмен, пред судом и судским лицима или пред другим сведоцима начињен.

Завешталац ползујући се ма којим начином од горе прописаних, има главну намеру у томе, да учини распоред са својим имањем и да означи који ће бити наследник тога његовог имања, а у каквој ће форми означени наследник то његово завештање пред судом доказивати, то је право наследниково, које ништа не смета главној вољи завештаоцевој.

То, што је тужилачка страна у овоме спору у тужби тражила наслеђе по основу писменог завештања, па на рочишту изменила тај доказ и тражила по усменом завештању позивајући се и на оне исте сведоке, који су при писменом завештању били, — не може потрти право тужитељне стране, те да због тога изгуби наслеђе, кад она по §. 160. грађан. пост. има права на рочишту изнети нове доказе, и кад нема законског наређења, које би се противило овом мишљењу Апел. Суда, нити је Касациони Суд у својим примедбама, кад се овима труди да овакво мишљење Апел. Суда опрорвгне као незаконско, — требао да изнесе.

Касациони Суд у општој седници од 26. Јануара 1886. г. Бр. 126. нашао је, да су примедбе оделења свог закону саобразне, јер и ако је закон дозволио, да се тестамент може на више начина начинити, опет кад се докаже, да је завешталац један од ових начина изабрао и своју вољу изјавио, не може се сад мимо овога други начин доказивати, пошто би оваким тумачењем закона пут злоупотреби отворен био, и место да се воља завештаочева поштује, учинило би се то, да се баш она изиграва.

II.

Вељко, за своју малолетну кћер Зорку, тужећи масу пок. Младена коју (масу) заступају стараоци Петар и Стеван, — навео је, да тужена маса дугује његовој кћери Зорки 30 дук. што се види из тестаментa поднетог у верном препису, који је (тестамент) оставио пок. Младен. Па како стараоци тужене масе неће овај дуг да плате, то је тражио, да се маса осуди на плаћање горњег дуга. Поднео је

www.preris.rs пренис судског протокола, из ког се види, да су стараоци тужене масе признали дугове по тестаменту, наводећи и то, да је се стараоц Стеван на тестаменту потписао као сведок и да му је као стараоцу тестаменат саопштен, па у законом року није протествовао.

Стараоци тужене масе нису признали тражење тужилачке стране, нити да им је тестаменат саопштаван. Стараоц Стеван признао је, да се као сведок потписао на тестаменту, али опет тестамент није признао за важећи.

СУДСКЕ ПОВУДЕ:

Поднети потврђени пренис тестаamenta, на основу кога се тражи од тужене масе 30. дук. не може бити пуноважан доказ за ово тражење, јер он као писмени тестамент не одгорава §. 435. грађан. законика по томе, што се за пуноважан облик писменог тестаamenta а неписменог завештаоца, као што је овде случај, захтева, да је завештаоцу тестаменат пред сведоцима од једног и кога по имену сведока, прочитан, и да се завештаоц изјасни: да је све оно, што је у тестаменту записано, његова последња воља, као и да се то на тестаменту над потписима сведока запише, а тај битни услов за важност тестаamenta у овом случају оскудева.

Поднети пак потврђени пренис судског протокола старатељ. судије, не може бити доказ за горње тражење с тога, што се из истог не види да су стараоци поименце овај дуг признали, већ су се само изјаснили о исплати оних дугова, које су пок. Младен и тужилац Вељко као браћа и задругари имали давати својим повериоцима, као сасвим трећим лицима, а не и о исплати овог тражења, које и није дуг у строгом смислу ове речи, већ легат, о коме говори наређење §. 469. грађанског законика.

На основу изложеног суд окр. крагујевачког био је пресудио: да се тужилачка страна од овог тражења, као недоказаног, одбије.

Услед жалбе тужилачке стране, Касациони Суд примедбама својим од 1. Фебруара 1883. г. Бр. 3911. уништио је горњу пресуду из ових разлога:

Кад је суд нашао, да поднети тестаменат пок. Младена није према пропису §. 435. грађан. законика начињен, међутим из тестаmenta види се, да је исти пок. Младен пред сведоцима: Василијем, Томом, Петром, Стеваном, Јованом и Јоцом признао за свој, — онда је суд требао да испита ове сведоке, те да извиди, да ли завештање пок. Младена не долази под пропис §. 436. грађан. законика, па онда тек да донесе свој закључак.

Суд окр. крагујевачког није усвојио горње примедбе Касационог Суда из разлога.

Што тужиоц Вељко тражећи дуг 30. дук. од тужене масе, за доказ свога тражења поднео је писмени тестаменат пок. Младена, и тај писмени тестаменат по налажењу овога суда не одговара ономе облику, који је §-ом 435. грађан. зак. опредељен из разлога у побулама пресуде овог суда наведених, а није тражио на основу усменог тестамената а мање пак да се на сведоке за доказ истинитости тестамената позвао. Према овоме суд налази, да се сведоци на тестаменту потписани не могу испитивати, кад се тужилац на њих не позивље, и да би то значило недостајућу законску форму писменог тестамената накнађивати испитом сведока на истом потписаних, и то по званичној дужности, кад се нико на њих не позивље, а овакав рад судски морао би учинити илузорним наређење §. 242. грађан. пост. (измене од 8. Марта 1881. г.) по коме се никаква тражба сведоцима доказивати не може, без призрења на основ и предмет.

Касациони Суд, у општој седници од 14. Марта 1883. год. Бр. 628. одржао је у сили примедбе свог одељења и позвао крагујевачки суд, да по истим примедбама поступи и другу пресуду изрече.

Суд окр. крагујевачког, пошто је испитао сведоке и дослеђење по овом спору учинио, пресудио је онет да се тужилачка страна од свог тражења одбије и то са ових разлога:

„Усвајајући примедбе опште седнице Касац. Суда од 14. Марта 1883. г. Бр. 628. као обвезне и ценећи сведочбе испитаних тестаменталних сведока, суд налази: да је њиним сведочбама по §. 213 и 214. грађ. пост. доказано, да су они од тужиоца Вељка позвати да присуствују као сведоци писменога тестаменту, кога је желио да направи брат тужиоцев пок. Младен и одазвав се томе позиву отишли су, те је у њиховом присуству пок. Младену направљен онај тестаменат, кога тужиоц као доказ подноси и на коме се подписи испитаних сведока налазе.

Овим сведочбама јасно је и очевидно доказан тај факт, да је тестатор желио да остави писмени тестаменат и да је по тој жељи и написан.

Никако пак и ни из чега се не може видети, нити извести намера ни воља тестаторова, да је хтео пред сведоцима усмени тестаменат да остави и кад је тако, онда аналого §. 449. грађан. зак. тумачећи вољу завештаочеву онако, како је он изјавио, суд налази, да о усменога тестаменту о коме говори §. 436. грађ. зак. не може ни речи бити, нити да се може писмени тестаменат услед недостака својих у корист тужиоцеву обраћати у усмени.

Усменога дакле тестамената нема, и са те стране тужилачка страна своју тражбу није доказала.

Што се тиче писменог тестамента, суд налази: да се из свију прописа нашег закона који о тестаменту говоре, јасно огледа то, да су сва завештања било усмена, било писмена, — основана на извесним, може се рећи свечаним формалностима, које се строго морају вршити и без којих тестамент, као такав, не вреди. Те формалности улазе у састав услова без којих по духу нашег закона и тестамент не вреди.

Поднетом писменом тестаменту, на коме тужилачка страна своју тражбу оснива, не достаје једна оваква формалност, а на име, нигди у тестаменту није записано да је исти завештаоцу прочитан и да је се он изјаснио, да је то његова последња воља. Ова формалност које овди нема, изрично се тражи §-ом 435. грађан. закон. и кад ње нема, онда ни тестамент не вреди, кад није начињен онако, како закон наређује“.

По жалби тужиоцевој, Касациони Суд уништио је горњу пресуду из разлога ових:

„Кад је примедбама Касац. Суда од 1 фебруара 1883 г. Бр. 3911 томе суду пропоручено, да испита сведоке: Василија, Тому, Петра, Стевана, Јована и Јоцу о последњој вољи пок. Младена, по извиђају да оцени, да ли последња воља пок. Младена долази под пропис § 436 грађ. законика и кад су ове примедбе усвојене и од опште седнице Касационог Суда (од 14 Марта 1883 г. Бр. 628), онда суд тај усвајајући ове примедбе, дужан је био по § 332. грађан. пост. у свему поступити, а није могао и опет износити и претресати питање, како је завештење покојник оставити хтео, него је требао према доказивању ових сведока да утврди, јесу ли или не сведоци осведочили последњу вољу пок. Младена, која долази под § 436. грађан. законика па према томе да изрекне пресуду.“ Позвао је суд да по овим и ранијим примедбама по закону поступи.

Суд округа крагујевачког усвојив ове примедбе Касационог Суда пресудио је: да тужена маса плати тужилачкој страни по тестаменту 30 дук.

III.

Радоје тужећи Станојку и Стаменку навео је, да му је умрли Миленко завештао писменим тестаментом све своје имање у својину. Али како су му тужене код старатељ. судије оспориле право наслеђа завештаног му имања непризнајући тестамент за законит — то је тражио да суд пресудом својом исти тестамент за важећи огласи и њему досуди завештано имање у наслеђе. За доказ навода поднео је тестамент у верном препису а позвао се и на сведоке на тестаменту потписане.

Тужене су навсле, да поднети тестамент није у законој форми написат, јер се из истог не види, да је завештаоцу прочитан и да је то последња воља његова. Па непризнавајући тестамент за важећи тражиле су, да се тужиоц од свог тражења одбије, пошто су оне као мајка и сестра умрлога прече у наслеђу.

Пошто тужена страна није спорила да умр. Миленко није оставио тестамент, већ је само наводила, да исти нема законске услове какве закон прописује, — то сведоци нису питани о ствари — §. 231 грађан. пост. — већ само о трошку и дангуби.

По овоме суд је округа крагујевачког био пресудио: да су тужиоци од свог тражења одбије.

Разлози за ову пресуду ови су :

„Пошто тужена страна не оспорава да постоји тестамент умр. Миленка, по коме тужиоци тражи наслеђе, већ само наводи да исти није по закону направљен — јер § 435. грађан. законика гласи: „Ако завешталац није сам писао и потписао, нити је сам читати знао или тогао, онда ће му се исти тестамент пред сведоцима од једног сведока прочитати, и он ће се изјаснити, да је то његова последња воља које ће се и назначити, да је њему читано, и да је то његова последња воља“, — то исти тестамент, пошто нема горњих законских услова (јер није на њему назначено да је завештаоцу читав и да је он изјавио, да је то његова последња воља) не може ни важити, нити се тужиоци по истом може тражено наслеђе имања умр. Миленка досудити, већ се од истог има одбити.“

Услед жалбе тужиоци, Касациони Суд примедбама својим од 26 Новембра 1882 г. Бр. 2353 уништио је горњу пресуду крагујевачког суда наводећи, да се из тужбе и белешке судске види да је тужилац тражио наслеђе имаовине пок. Миленка и то на основу последње воље реченог Миленка.

Ову последњу вољу он је доказао и поднетим писменим тестаментом а и са приведених шест сведока на рочишту.

Према овоме и да се утврди, да поднети писмени тестамент због мане у пресуди наведене не вреди, опет суд није имао законског ослободилаца, што није испитао сведоке пред којима је умрли показао своју последњу вољу, како би се могло увидети, да ли ће се и њиховим исказом моћи потврдити, да постоји изјава последње воље умрлога, која изјава ако има услова по пропису § 436 грађан. законика. (ако је исказана пред пет способних сведока,) не може се узети да није саобразна законима зато, што је иста изјава још и на хартији стављена, а тиме та изјава само се може узети да је јача, снажнија, а не да не вреди.

Суд округа крагујевачког, пошто је испитао сведоке и извршио нужно дослеђење, понова је пресудио: да се тужилац од овог тражења одбије а тужене као наследнице огласе, и то из ових разлога:

По §. 429 грађ. законика тестаменти могу бити усмени и писмени.

За сваку врсту тестамена закон је прописао извесне форме, које се морају строго вршити и без којих тестаменат важности нема.

Тужиоц оснива своје право на писменом тестаменту и према томе тестаменат поднети има се као такав т. ј. писмени ценити.

Ценећи га тако, суд налази да не одговара пропису §. 435 грађ. законика који о тестаментима ове врсте говори. Тестатор је био неписмен и према томе онај који је тестаменат писао или когод од сведока требао му је исти прочитати, а да му је прочитао и да је се тестатор изјаснио, да је то његова последња воља, морало се на тестаменту записати. Овога на поднетом тестаменту нема. Кад овај услов не достаје, ни тестаменат не може имати вредности.

Сведочење испитаних сведока, који постојање тестамена и истинитост његову потврђују, суд не може ценити као сведочење сведока усменог тестамена јер као што се и тужиоц изјашњује а као што и испитани сведоци тврде, тестатор је желио да начини тестаменат и по тој жељи и написао му је тестаменат, на основу ког тужиоц тражи наслеђе. По томе не може се овај тестаменат обрнути у усмени, кад је воља завештаочева томе противна била и кад тужиоц и не тражи наслеђа по усменом, већ по писменом тестаменту.

Према овоме тужиоц нема права на тражено наслеђе јер га није доказао — §. 178 грађан. поступка — зато се има одбити а тужене Станојка и Стаменка за наследнице огласити по §. 401 грађ. законика.

По жалби тужиоцевој, Касациони Суд 13 Маја 1883 г. Бр. 1489 нашао је, да горња пресуда не одговара закону зато, што суд није у смислу §. 333. грађ. пост. поступио по примедбама Касац. Суда од 26 Новембра Бр. 2353 и ценио исказе сведока о усменој изјави умрлог Миленка, која је утврђена још и тиме, што је на хартији стављена.

Суд округа крагујевачког од 3. Јуна 1883 год. Бр. 11190 увео жив ове примедбе Касац. Суда, пресудио је: да тужиоц Радоје наследи све како покретно тако и непокретно имање пок. Миленка, и ову је пресуду Касациони Суд 7 Септембра 1883 г. Бр. 2813. оснажио а жалбу тужене Станојке и Стаменке одбацио.

Питање је сад, која је овде одлука закону саобразна? да ли одлука под I или под II и III?

И ако смо некомпетентни за одговор положеног питања, ипак сматрамо да је одлука Касац. Суда под I. закону саобразна, а разлоги за то довољно су изложени под I и у побудама крагујевачког суда под II и III.

Михаило Ј. Стојадиновић.

ЈЕДНО ЈАВНО ПИТАЊЕ

Т. поднео је суду 21 Августа тек. год. ташију на потврђење, по којој је своје непокретно имање продао Павлу за 2000 дин. с изјавом, да је продајну цену од купца примио.

Сврх овога акта продаје суд није донео никаквог свог решења од 1. Септембра тек. год. па ни после тога, а међу тим два повериоца продавца Т. затраже 1 Септембра интабулацију на то продато имање.

Кад суд није ништа решио по акту продаје имања, а међу тим на исто затражене су две интабулације, појавило се питање: Да ли је даном 21 Августа купац добио право сопствености на то имање или су повериоци продавца, тражењем интабулације 1 Септембра, задобили право залогне на то имање? краће, шта је овде прече: Да ли продаја или интабулација?

О овом питању постоје два мишљења. По једном је купац даном подношаја ташије на потврду, 21 Августа, добио право својине на то имање, следовно интабулација не вреди; по другом је преча интабулација, кад ташија није судски утврђена.

Ми сматрамо, да је ово друго мишљење правилно и закону сходно а сво зашто. Код залогне је основно правило, да се оне задобијају даном пријављена према гласу § 381 грађ. пост. суд. и § 330 зак. грађ. са чланом XVII уредбе о интабулацији. На против ово правило не важи за ташије и уговоре о преносу непокретног имања, јер о овим одношајима постављени су други прописи. У опште о преносу непокретног имања на другог говори глава VI зак. грађ. Нарочито за ово питање важи из те главе §. 292. зак. грађ. са допуном тога параграфа од 16 Априла 1850 год. По овом пропису, закон изречно каже: да пренос непокретности важи од дана судске потврђене ташије, које је начело законодавац, ради веће јасности, повторио у § 673 зак. грађ. који спада у главу, која специјално говори о продаји и куповини, јер у том пропису изречно стоји ово: „онда ови право имају од времена судом потврђене и објављене,“ из чега се види, да законодавац овим прописом још и даље иде тражећи, да је не само ташија судом потврђена него још и објављена што значи, да је она већ изашла из руку судских.

Питање је ово свакојако од важности и за то га овде износимо на јавност.

Ст. Максимовић.

ВЛАСНИК:

Удружење јавних правозаступн. у Србији.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ЈАВНИ ПРАВЗАСТУПНИК